

Mythus des XX. Jahrhunderts. Auszüge

Mit 20. stoletja. Izvlečki.
(Samostojno poglavje iz romana)

Lojze
Kovačič

Zima ni bila huda samo na ruski fronti, ampak tudi tukaj... V Leningradu je vsak dan umrlo tri tisoč ali štiri tisoč ljudi od lakote... »Naredba št. 45. Vrhovnega poveljnika nemških oboroženih sil Adolfa Hitlerja: Cilj ofenzive 6. armade: Stalingrad in Kavkaz«, je pisalo v časopisu... Tramvaj z oralom se je komaj premikal med visokimi snežnimi stenami na obeh straneh Starega trga. Italijanski vojaki, ki so zasedli šent-

jakobske dekliške šole, so čez noč zooblikovali iz snega dva karikaturna kipa v nadnaravni velikosti in ju polili z vodo, da sta zmrznila: Stalina z mustačami in Churchilla s cigaro... Imenitno sta bila narejena, zjutraj sta stala na vogalih kot portalna spomenika obakraj trga pred postajališčem in gledala, eden nasršen, drugi namrgoden, v tramvaje, hiše in ljudi, ki so hodili pod njunima sedemmetrskima glavama... A žal je bilo treba iti, zapustiti vse... rajžati v Nemčijo. V veliki ovojnici, ki smo jo dobili, je bilo pet kartonov, »Besondere Umsiedlungs Kommission«,¹ poziv na zdravniški, krvni pregled in pregled umstvenih sposobnosti. Ti pregledi so bili v ambulantnem vlaku »Posebne izseljeniške komisije«, ki je krožila po vseh zasedenih mestih Evrope... zdaj se je vlak iz Minska pripeljal v Slovenijo in se ustavil daleč pred mestom, kjer je čakal na stranskem tiru, sredi šentviškega polja... Na dan, ko smo bili določeni za pregled, so bili na vrsti ljudje, katerih imena so se začela z J, K in L...

Morali smo zavreti veliko vode, da smo se okopali... za vsakega poln kotel na pečici in električnem kuhalniku. Morali smo vstati ob treh, če smo hoteli biti do šestih gotovi, ker smo imeli za umivanje na razpolago samo čeber in cinaste banjice za umivanje. Odnášali smo umazano vodo dol, na

¹ Posebna izseljeniška komisija.

stranišče, natočili novo, in medtem ko se je eden kopal, je drugi čakal, da je njegova voda zavrela . . . Mama je bila živčna, Vati se je smehljajal in tresel, Gisela je v drugo zaspala v stolu . . . Imeli smo pravcato potovalno mrzlico . . . »Schau weg!«² mi je med smehom zaklicala Clairi, ki se je kopala gola v čeburu pri peči v delavnici, kjer je bilo najtoplejše . . . Po moji presoji je imela res lepo telo . . . Vati je sveže zlikana zakrpana srajca je bila prevelika zame . . . moral sem jo nabrati pri ramenih in si nataktniti gumice, da mi ne bi z manšetami mahedrala četrta metra iz rokavov puloverja . . . Ker je bilo mraz, sem si povrh nataknil Clairino dolgo jopico, kajti Vati je oblekel sukno, ki sem jo med tednom nosil za v šolo . . . Bili smo edini na ulici, med snežnimi stenami in črnimi hišami. V tramvaju je bil na šipah srež, ki je grizel v nos. Peljali smo se daleč, do zadnje obračalne postaje . . . Potem smo morali peš po ledenem pločniku ob naselju številnih belo pobeljenih delavskih hišic med drevesi, kjer je luč za rožnato zaveso sijala na zmrznjene grede . . . Zdelo se mi je, da bi se morali tihotapiti mimo ljudi ali iti vsaj daleč od hiš, kajti to, kar smo nameravali storiti, je bilo še najbolj podobno izdaji . . . Za Giselo je bilo najtežje, v svojem ortopedskem čevlju je šla po zaledenem tlaku kot na drsalkah . . . Mraz je dobesedno glodal glave. Spet bomo potovali, spet bomo šli daleč z vlakom . . . v Nemčijo, mogoče celo v Berlin . . . kot v tedniku preplavljen z lučmi pred mogočnim stebriščem Reichstaga s težko, debelo svilo državne zastave na vrhu — zdaj, ko sem se komaj privadil življenja v Sloveniji . . .

Pri rampi smo zagledali vlak. Dolg vlak brez lokomotive spredaj in zadaj. Z velikimi vagoni in belo barvanimi strehami, s prežračevalniki, kot da bi bila na krovu tenis igrišča . . . Stal je na železniškem nasipu sredi strnišča . . . Nekaj ljudi ko senc je bilo že okrog njega, avtomobilov, celo konjskih vpreg . . . Po stezi, ki se je vila čez celo strnišče, smo gazili gor do proge . . . Nekaj limuzin je stalo na začetku kompozicije, med njimi smo videli postajati nekaj dobro oblečenih ljudi in nekaj nemških oficirjev v visokih kapah in usnjenih plaščih s pridvignjenimi bobrovimi ovratniki . . . Na drugem koncu so bili koleslji in nekaj gneče, postave v kučmah, podobnim sencam, so se motovili okrog vrat. Kje je bil konec ali začetek vlaka? Brez lokomotive in v mraku se to ni dalo določiti . . . Nekaj ljudi se je postavilo tudi za vagoni, da bi se zavarovali pred vetrom. Eni so še prihajali, peš, zadaj ob nasipu čez strnišče ob rampi, spredaj izza avtov . . . zapoznele ženske v rutah in kosmatih plaščih, možje v štucarjih, otroci . . . Kam? Ljudje so vznikali iz snežnega somraka . . . glave so držali stisnjene med ramena, roke do komolcev v žepih . . . »Gehen wir da entlang.«³ je rekla mama čisto rdeča in kosmata v obraz od mraza . . . Pepel je bil nasut po zaledeneli poti iz ugaskov. Šli smo mimo enega, drugega koleslja . . . oba rumeno rjava, položena, poslikana z rožmarinom in nageljni na stranicah. Konja, pokrita z dekami, sta jedla seno . . . Vagoni so bili visoki in dolgi. Vrata so bila veliko širša ko pri navadnih z okroglimi linami. Okna zavešena z

² Proč glej!

³ Pojdimo tule vzdolž.

nečim, podobno žametu... Čim bolj smo se oddaljevali od sprednjih vagonov, tem bolj navadno so bili oblečeni ljudje, in pri zadnjih so stali nekakšni delavci, krošnjarji ali kmetje, ki so bili v suknjičih in šalih le za silo opravljeni za ta letni čas... Lepili so se z glavami kot črn grozd pred široke stopnice vagonov, ki so mogle visoko nad nasipom... Niti ene oči se niso svetile od tam ali pa so vsi dremali... »Wann fangen die Ärzte an?«⁴ je vprašala mama nedoločljivo gručo... Prikazal se je starejši možakar s polhovko in čudno senco na obrazu... »Schnell... ich kann nicks gut deutsch reden«⁵... »Ja,« je vprašal Vati, »kdaj mislite, da bojo zdravniki začeli pregledovati?« Možakar se je skoraj skrivil od priklona, kot da je Vati ne vem kakšen gospod... »Mislim, da kmalu, gospod,« je začel jecljati. »Na pozivu piše, da se začne ob sedmih, a zdaj je že skoraj osem... Ampak gospodje in gospe tamle spredaj so že neučakani, zato mislim, da se bo precej začelo...« Zraven sta stopila še zavaljena ženska, mogoče žena, in fant mojih let v štucarju, s pravcato pastirsko klofeto na glavi. Tudi nekaj deklic je za vozom odskakovalo od tal, da bi se ogrele, in se oglašale s smehom... »Wir müssen uns dort vornen erkundigen,«⁶ je rekla mama... Nekateri, pravzaprav večina, se je skrivala v zavetju za kolesi vagona... Šli smo počasi nazaj... in na lepem sem zagledal za odbijači pred vagoni... koga? Jakličeve, mamo in očeta... oba suha rdečelasca v volnenih kapah... Spomnil sem se Balohovih, Francozovih fantov, Enrica... Kje so zdaj?... Jakličeva sta me ugledala in hitro odmaknila oči, tako plave v pegastem obrazu kot fajansa... Od vagona do vagona naprej je družba postajala zmeraj pestrejša, bolj oblečena, čedalje več kozuhov in škornjev sem videl, zlatih cigaretnic, lepih šalov, zmeraj več rokovanja, poljubljanja, manir... »Schau... der Baron Loretto!«⁷ je rekla Clairi naenkrat zavzeto... Sredi družbe živahnih deklet v dirnelnih pod plašči je stal slok, kakih šestdeset let star eleganten možakar... v plašču iz kameljih dlak, jeklenih las in ostrih potez v svežem obrazu... Pripovedoval je nekaj norčljivega in zraven s svoje velike orokavičene roke dajal takt, da so dekleta ob sleherni pavzi, ki jo je naredil, bruhnili v glasen smeh... Clairi je stala ko vkopana, Vati je, kot da so ga zmotili, dvignil klobuk... baron je čilo salutiral ob svoji bobrovi kučmi. »Ein schöner Wintertag, Meister.«⁸ Pravi klovn!... Clairi se je ozirala nazaj, vsa rdeča. »Das sage ich dir, Bubi, wenn ich so einen Mann hätte...«⁹ In tako dalje... A res je bilo nekaj drugega... delal se je lep dan... rdeče sonce se je prikazovalo v oblaku nad strniščem... majhno še in rožnato kot pomaranča. Mraz ni več tako ščipal v nos in ušesa... In glej, kdo se je zdaj v skoku prikazal izza elegantne kompozicije zaprtih voz... v podloženem dežnem plašču, karirastem šalu in v lovskem klobuku?... Ljubček gospe Gmeiner iz Novih jarš, osebno... bančnik z

⁴ Kdaj bodo zdravniki začeli?

⁵ Hitro... ne znam dobro govoriti nemško.

⁶ Tam spredaj bomo morali pozvedeti.

⁷ Poglej... baron Loretto!

⁸ Lep zimski dan, mojster!

⁹ Pravim ti, pob, ko bi imela takega moža.

lepimi brki in pečatnim prstanom. Ko nas je uzrl, se mu je obraz raztegnil od veselja . . . stekel je razprtih rok proti Vatiju, mami, Clairi, Giseli . . . To je presenečenje! »Das ist eine Überraschung!« Stresli so si roke, se smejali, vzklkali . . . odrasli! »Wo ist jetzt Frau Gmeiner?¹⁰« se je pozanimala mama. Vsi so pristopili. Je že šla. »Schon abgereist! Nach Kreutzbach! Auch beide Söhne. Jetzt nach paar Tagen fahre ich nach.«¹¹ Gospod bančnik je imel vatirane rokavice širokih šivov, ki so močno dišale . . . »Heute,« je rekel resno, »geht es um jenes: wer wird Reichsdeutscher werden und wer Volksdeutscher bleiben«¹² . . . Pokazal je s krajcem lovskega klobuka proti tistim na koncu kompozicije . . . »Die werden,« . . . tako mislim . . . »postali nur Volksdeutscherji und mancher von jenen auch,«¹³ je pokazal s klobukom proti temle spredaj . . . Šlo je torej za izbiranje, kdo bo navaden in kdo izreden Nemec . . . Tisti tam, ki so zdajle prihajali izza vagonov na sonce v rutah, pletih, štucarjih, suknjičih, otroci . . . ti bodo, kot si lahko sodil po zunanosti, postali navadni Nemci, tako kakor mi . . . Čemu delati razliko med kamni in minerali? . . . Bodo imeli Reichsdeutscherji boljše življenje od Volksdeutscherjev? In po čem se bo videlo, da so eni boljši od drugih? Po oblekah, manirah, koliko imajo? . . . Avti so se začeli ustavljati . . . črne limuzine z belimi gumami, kabrioleti s platnenimi strehami in ljudje so stopali iz njih. Glej no, gospo v belem klobuku in črnih uhanih, ki je kadila iz dolgega špica in so ji vsi pravili »Weihnachtsbaum«, božično drevec, ker je bila zmeraj vsa obvešena z ogrlicami, zapestnicami. In tam, tisti sivi starček, ki zmeraj nosi pelerino, je pokrit s črnim žametnim klobukom in se kar naprej trese . . . in ženska, ki sem jo videl že pri gospe Hammanovi v limonino rumeni in nebesno plavi jutranji halji, ki jo je kupila v Lizboni . . . In potem je prišel še nekdo . . . iz vlaka ali limuzine. Majhen, debel možakar v sivi obleki s hlačami, zatlačenimi v polškornje in s kljukastim križem na rokavu . . . Predsednik von Wertbach . . . Vsi so ga pozdravili iz razdalje . . . spoštljivo, z rešpektom, eni so dvignili roke »Heil!« . . . »Platz! Platz!«¹⁴ . . . Rejen tako, ko da ima najmanj osem živilskih kart . . . Takega cmoka, ki se je repenčil v svoji rdeči krokodilski koži in prevelikih škornjih, bi položil najbrž že z najrahljšim knockautom . . . »Gehen wir dorthin, zurück!«¹⁵ je pokazal Vati. Bil je sit vsega . . . ni bil vaje prireditev, gneče pa razburjenja zunaj . . .

Na koncu vlaka, ker so vztrajno tiščali v zaprta vagona vrata, je bila taka gneča, da je bila vsa pot natlačena. In na vrsti so bili samo ljudje, katerih imena so se začela z J, K, L . . . Bog . . . Eni so si nekaj kazali med

¹⁰ Kje je zdaj gospa Gmeiner?

¹¹ Že odpotovala. V Kreuzbach! Tudi oba sinova . . . čez nekaj dni se bom še jaz odpeljal . . .

¹² Danes gre za tole: kdo bo postal rajharski Nemec in kdo bo ostal ljudski Nemec.

¹³ Tisti bodo . . . bodo samo ljudski Nemci in marsikateri od onih tudi.

¹⁴ Prostor! Prostor!

¹⁵ Pojdimo tja nazaj!

seboj ... bile so stare slike ... »Moj oče, ko je bil avstrijski kaplar,« je rekel eden. Bila je rjava fotografija, narednik s pletenico na prsih, iz natisne listnice je jemal fotografije ... Drugi so gledali tudi nekaj, nemško spričevalo ali diploma z nekakšnim odlikovanjem ali pečatom na traku ... Tudi tule se od same gneče ni bilo mogoče razgledati ... »Ste že izvedeli, kdaj se začne pregled?« Spet se je pojavil Vatijev znanec v polhovki, s čudno zeleno, kolerabasto barvo kože na obrazu ... Približali so se še drugi. Vatija kaj vprašati? To je bilo res zadnje. »Mislim,« je mežikal v zadregi, »kmalu« ... S treskom so se odprla vrata vagona ... če ne bi bili tisti na stopnicah odskočili, bi jih bilo vrglo med ljudi ... Iz vagona je stopil vojak SA s pločevinasto škatlo pepela. Na stopnicah je obstal. »Platz!« ... Ljudje so napravili hodnik ... eni so ga prestregli in spraševali ... »Bald, bald!«¹⁶ je prijazno prikimal ... Tisti bliže vratom so kukali noter in si očarano kimali ... Le kaj je bilo tam? ... V tem se je vojak vrnil in jih spet zaloputnil ... Gneča je pritiskala nazaj ... pospravili so že papirje in fotografije ... »Hej! Ruhe! Mir!« je nenadoma zaklical nekdo ... Neki otrok je zakričal ... Vsi so obrnili glave vzdolž proge ... tudi tisti spredaj. Tam ob poti sta se dva fanta ruvala v snegu. Eden je ležal, drugi ves zapacan od ledu je bil skoraj na njem ... pokrivalo je ležalo zraven ... ali ni bil to tisti s klofeto? ... Hotel sem videti. A mama me je zadržala: »Bubi!« ... »Ježešmarija, naš je!« je zavpila žena tistega s polhovko ... Ta se je pognal ko navit ... njegov kolerabasti obraz je postal živo rdeč od jeze ... zgrabil je sina in ga postavil pokonci ... potem je pobral še pobčka ... fino oblečenega, s kučmo Davida Crocketa ... Hotel je planiti v nasprotnika, a ga je od zadaj prišla neka dama. »Höger, was ist geschehen?«¹⁷ ... Skoraj kriknil je od besa: »Dieses slowenische Schwein ... angestoßen«¹⁸ ... O, Bog, kaj je bilo to? ... Ni se preveč dobro slišalo ... Tisti s čopom, rjavi ... je stal in tudi ves drgetal od besa ... »... jaz sem ti samo vrnil!« ... Ni mogel govoriti, ker je imel preveč slin v ustih ... Torej sta se zmerjala ... drug drugega, eden s slovensko, drugi z nemško prasico. David Crocket je spet planil ... pod zaščito svoje mame — dame ... in kazal s prstom nanj, kakor odličnjaki v šoli ... »Das ist er, der mich jedesmahl nach der Schule vermöbellt hat!«¹⁹ ... »Was?« je bila gospa na smrt začudena. Eni so se smejali, drugi godrnjali zaradi žalitve ... a stvar se je naenkrat zasukala ... »Jas pom napravila kar trepa,« je zaklicala gospa z grozečim glasom. »Na to se sanesite!« Napenjala je obraz kakor jaz, kadar sem govoril slovensko. »Taki ljuti nizo topri sa f rajh!« Množica, ki se je že obrnila k vagonom, se je obrnila zdaj proti fantu in njegovemu očetu ... hotela je videti, kaj se jima bo zgodilo ... Gospa je prišla pobčka in odšla proti prvim vagonom ... dečko, ki ni bil zadovoljen z izidom, je zaostajal in se pustil vleči ... Gneča pri prvih vozovih ju je dočakala ... ju vzela medse ... Dama je govorila, mahala z

¹⁶ Kmalu, kmalu.

¹⁷ Höger, kaj se je zgodilo?

¹⁸ Ta slovenska svinja ... spotaknil.

¹⁹ To je ta, ki me je vsakokrat po pouku pretepel.

roko, kazala proti trumi tule. Jeza se je pokazala na njihovih obrazih ... ogorčeno so se obrnili proti temle tukaj ... Ni kazalo dobro ... fanta in njegovega očeta so gledali, ko da ju hočejo pri živem telesu scefrati na koščke ... Firbci tule so se hitro razšli, umikali so se nazaj, da bi se skopali iz dreka, iz sramotne bližine teh dveh ... Vedel sem, kako je zdaj temu klofetarju pri duši, ko ni imel nobenih možnosti, da bi jo popihal, izparel ... Jeza na tem in drugem koncu vlaka je bila zdaj enaka ... Tule tule so bili še bolj besni, ker so bili tebi nič vmešani ... izgovarjali so groznje ... Zdaj bi bilo treba fantu in njegovemu očetu priti na pomoč ... »Komm!«²⁰ sem rekel mami, ki me je še zmeraj držala, a ta se ni premaknila ... Tedaj je planila ko strela iz gneče žena in zgrabila sina. »Marš!« Ni se hotel premakniti z mesta ... Ljudje so začeli godrnjati, groziti ... »Čez kolena s pankrtom!« se je zadril nekdo ... »Ubogaj! Ubogaj! Ubogaj!« so kričale deklice, te male omejene prešičke ... »Marš ... primi ga!« je rekla žena možu. Oče je prijel poba z druge strani ... Vlekla sta ga pred tisto damo tja na drugem koncu ... Kletvice, psovke, zasmehljivke so se valile za njimi ... Mama tegale je imela tam očitno glavno besedo ... slutil sem, da mora fant prositi damo odpuščanja. Mama ga je zgrabila za uho in mu jezno govorila ... zagotovo mu je narekovala, tako bi naredila tudi moja ... Sklonil je glavo in najbrž hitro zdrdral tisto ... vsaj vsi okrog nas so utihnili, kot da poslušajo in eni celo slišijo ... Končno je dama Davida Crocketa veličastno dala svojo roko ženski v spravo ... Ljudje so se odmikali pred njimi, ko so se vračali, kot pred okuženim ... zdaj sta bila oba, polhar in njegova žena, zaznamovana zaradi smrkavca ... videlo se je, kako bi se ga z drugimi vred najraje znebila ... Postali so malo proč od drugih, ne da bi jih bili ti nehali opazovati, kaj delajo ... Zdaj so se lahko izločili in osamili, ampak kako bo potem, ko bojo skupaj z ljudmi, ki jih bodo najbrž zatožili? ... Kako bo v vlaku ... pred komisijo? ...

Vrata predzadnjega vagona so se odprla ... Ljudje so nagrnili z glavo ob glavi, z nogami ob nogi ... a vojak v bolničarski halji je s kretnjo in mimiko zapovedal, da morajo vstopati posamezno, eden za drugim ... Vhod je bil širok, stopnice visoke ... Ko sem vzdignil Giselo k mami, je počilo in ena mojih manšet je izdajalsko zamahedrala iz levega rokava jopice ... Zgoraj je bila nepopisna gneča ... Ljudje so stali še bolj na tesnem kot zunaj. Ampak kakšen vagon! ... Kot velika kanclija, opažena s svetlim položenim lesom, z rdečim tepihom pod nogami, tono težkimi zavesami na oknih ... pa toplota, ko se je začel tajati nos. Šunder, hrup ... Ljudje so spraševali na glas drug drugega čez glavo, odgovarjali so iz vrste spredaj in iz vrste zadaj ... niso bili sebični, odgovore so dajali čisto drugi namesto tistih, ki so bili vprašani ... Spredaj so morale biti uradnice ... včasih sem zagledal pult ... potem telefon ... nato glavo plavolase uradnice ... Cela vrsta jih je sedela vse v sivih bluzah ... fine, rožnate, svetle ... modro barvanih obrvi in trepalnic ... Vsi v gneči so naenkrat utihnili. »Name und Vorname?« se je vzdignil glas od spredaj. Prava muzika! In izreka! Kot iz

²⁰ Pojdi!

radia ali v filmu ... Krepak moški glas je odgovoril ... »Beruf?« ... »Spengler« ... »Nazionalität? ... molk je nastal spredaj v pisarni ... moški ni kaj odgovoril ... ljudje so stegovali vratove ... »Nazionalität?!²¹ je nestrpno ponovila lepotica ... »Slovenec,« se je zaslišal potuhnjen odgovor, ki pa so ga vsi ujeli ... in začeli zato še bolj godrnjati ... Uradnice so jemale kartone in papirje ... Bile so res čedne. Ampak na prsih so imele majhne barvaste okrogle značke s kljukastimi križi. To se nikakor ni skladalo z njihovo lepoto, glasovi, frizurami, finimi prsti ... bilo je, ko da imajo na sebi neustrezen kos garderobe ... Zdaj je vrsta hitreje prihajala k pultu ... k prvi, ... drugi ... tretji tajnici ... Mama je Vatiju, ki je bil neroden, pobrala vse papirje iz žepov, potem še tiste iz svoje in Clairine torbice ... Kopico papirjev ... z njimi bi lahko trgovali. Dokumenti, rojstni listi, krstni, potrdila, izkazi ... strašno, koliko papirjev smo potrebovali ... in zraven vsi kosmati in rumeni od starosti, stokrat preganjeni, da so imeli črna okenca in madeže ... Mlada lepotica jih je vzela, položila jih je pod močno luč, tam so bili videti še slabši ... Prepisovala jih je ... najprej z roko, potem s strojem ... Na sebi je imela črne hlače in ob ustih ostro gubico ... to dvojce se je kar skladalo z značko ... Pečica je puhala izza nje ... zakinkal sem, skoraj zaspal ... videl sem njeno belo bradico in gnečo montelno okrog sebe, ki je krožila kot v drugem svetu ... Vati se je naenkrat zbral ... Vprašal je mlado uradnico po poteh in opravilih, ki nas še čakajo v vlaku ... mogoče samo zato, ker je bila gospodična videti tako bistra in nedostopna ... A komaj ga je pogledala ... Vatija, ki so se mu ženske stranke venomer prilizovale, ker se jim je zdel tako privlačen in zanimiv. »Das werden Sie nach und nach alles erfahren,« je rekla hladno. »Der Nächste, bitte²² ...«

Čakali smo v temni sobi pred vrati, ki jih je zakrival nepremičen, težak zastor. Zastor se je odprl in pokazal se je vojak, ki je sedel na prehodu med dvema vagonoma in udarjal pečate na papirje. Vsakemu je dal plave, rdeče, zelene listke ... skoraj prozorne ... ali tako slabe zaradi vojne ali tako tanke zaradi finosti? To ni bilo jasno ... Naslednji vagon je imel dolg hodnik iz kovine in stekla ... Skozi okno je svetilo zimsko sonce nad zasneženim strniščem, nepremično in dolgočasno, kot je sploh lahko narava spričo imenitnih mašin ... tu so bili nekakšni kupeji, ampak drugačni kot na vlakih. Kabine s finimi hrastovimi vrati in kljukami, oblečene v rjavo usnje ... Ženske so šle v vagon naprej, moški so morali ostati tukaj. Ločila sva se od mame, Clairi, Gisele ... Potem sva se morala posloviti tudi s Vatijem. Majhna gospa, čudna, ki je imela boke skoraj pri kolenih, je poslala njega in še dva druga možakarja skozi ena, mene skozi druga vrata ... Stopil sem v majhno sobo z usnjenimi stoli in zavesami ... Tu je bilo že nekaj fantov. Jakličeva sta sedela v kotu, pri vratih je čepel pobček v zelenem puloverju in si podpiral veliko blond glavo. Še dva sta bila zadaj ob njem, ki sta se s hrptom tiščala v kožnato steno ... Ni bilo okna, gorela

²¹ Ime in priimek? — Poklic? — Klepar. — Narodnost?

²² To boste sprti zvedeli. — Naslednji, prosim.

je le močna obločnica . . . Nisem vedel, naj se pogovarjam z Jakličevima ali ne. Bilo je ko v čakalnici šolske poliklinike ali v župnijskem uradu, pa spet ne tako. Fantje so sedeli prilepljeni in požirali slino ko pred izpraševanjem v šoli. Tale pobček v zelenem puloverju je bil najbrž v letih, ko se je še igral s kockami. Druga dva sta bila že odraslejša, kakšen razred za mano. Jakličeva, tadva sem poznal kot svoj žep. Nobenemu se ni dalo govoriti zaradi treme. Ampak stolčki so bili lepi . . . z zlatimi zakovicami so bila kožna sedala pribita na črne noge, podobne klavirskim . . . Na steni je visela lepenskasta tablica z napisom . . . Prebral sem ga. Skušal sem ga prevesti v slovenščino . . . »Nordijski človek je rojen vodja in osvajalec — Šoski svetnik, gospodična Ana Zülke« . . . Šlo je za plemensko stvar, to sem razumel . . . Potem je globok moški glas poklical pobčka . . . Adalbert Lißlinger, tako nekako se je pisal . . . Spoprijeti se je moral z zastorom, preden je našel kljuko za njim . . . Ni prišel nazaj, ko je čez deset minut nevidni glas poklical mene . . . To je bil drug oddelek oziroma soba. Kot kabinet v šoli . . . z razpredelnicami na steni in knjigami. Za pisalno mizo je sedel gospod v črni obleki z očali in zlatim kljukastim križem v zaslecu . . . Suh, tanek, podoben učitelju, z ozko kravato in nosom s črno bradavico . . . »Setz dich!«²³ Sedel sem k mizi. Ni imel neprijaznega glasu. »Antworte, wann und wo du geboren bist?«²⁴ . . . Ni bil neprijeten. Nisem odgovoril v švicarščini, ampak v marnini visoki nemščini . . . »Sehr gut . . . Antworte . . . Wieviel betrifft die Entfernung zwischen Sonne, Mond und Erde?«²⁵ . . . Nisem povsem zaupal svojemu znanju . . . Pomagal mi je in navedel točno razdaljo v kilometrih. To me je zmedlo . . . »Jetzt eine Frage über Jahreszeiten. Was ist bezeichnend für jenen vier Zeitabschnitten. Winter?«²⁶ . . . Tu sem vedel več . . . a zamomljal sem samo približne odgovore . . . gospod jih je dopolnil . . . Doslej ni bil preveč zahteven . . . Porinil je papir predme in lep svinčnik. »Diktat! . . . schreibe. »Auf meinem Fenster stehen 24 Blumentöpfe mit Bäumchensammen«²⁷ . . . Zmotil sem se . . . namesto štiriindvajset z besedami sem napisal številko . . . Popravil je. »Genügend . . . Rechenaufgabe: in 1 Monat verbrauchte ein Mann 20 Zentner Kohle und 10 Briketts. Wieviel verbrauchte der Mann in 4 Monaten?«²⁸ Računal sem precej dolgo, ker sem preslišal vprašanje, a še enkrat vprašati ga nisem maral . . . Zdaj je postal hud, in kar čutil sem, kako je iz oči zavel hlad . . . »Was möchtest du werden, wenn du groß wirst?«²⁹ je vprašal strogo. »Ich will kaufmannische Laufbahn einschlagen,« sem odgovoril strahopetno . . . »Kaufmann sein ist schwer,

²³ Sedi!

²⁴ Odgovori, kdaj in kje si se rodil?

²⁵ Zelo dobro . . . Odgovori mi: Koliko znaša razdalja med soncem, luno in zemljo?

²⁶ Sedaj vprašanje o letnih časih. Kaj je značilno za vsako od štirih letnih dob. Zima?

²⁷ Narek! . . . piši: Na mojem oknu stoji 24 cvetličnih loncev s semeni drevesc.

²⁸ Zadostno . . . računski naloga: Mož porabi v 1 mesecu 10 kvintalov premoga in 10 briketov. Koliko porabi v 4 mesecih?

²⁹ Kaj bi rad postal, ko boš velik?

mein Junge³⁰...« me je prebodel s pogledom... »Man muß gute Wille, Intelligenz und Eifer an den Tag legen... Nun, jetzt gehe bei dieser Tür hinaus. Heil!...«³¹ Dvignil je roko v pozdrav, ne da bi me bil pogledal... odzdravil sem z desnico. Ven! No, pa sem oplele!... Zdaj sta bila onadva z Jakličevima na vrsti...

Znašel sem se na hodniku, na katerem sem bil prej, a zdaj ni bilo nikogar v njem... Vrata na koncu vagona so se odprla... Počutil sem se slabo... ko da bi mi kdo odšraufal glavo in videl, da sem bedak... tista mala stroga gospa mi je pomahala k sebi... Odpeljala me je skozi naslednji voz, ki je bil skoraj bel... razen tal. Tu so postavale ženske... zdelo se mi je, da sem za hip za šipo priprtih vrat spoznal rdeči mamin obraz... bila je v kombineži... Dišalo je po zdravilih in razkužilu... Šla sva skozi zastor in stopila zraven vrat v sivo popleskano sobico... »Ausziehen und warten!«³² Mala gospa je zagrnila zastor za mano. Vati je sedel tule v spodnjem perilu... samo pokimal mi je... Še trije drugi možje so sedeli tu... Eden mršav starec z belimi brki in plešo, v dolgih spodnjicah... bled kot vosek... In zraven debel, rdečeličen možak z resastimi, sivimi lasmi, tudi v perilu, a z zelenim klobukom na glavi in ogrnjen v lovski suknjič... Komaj je dihal skozi razprte, debele, rdeče ustnice, ki so se zaradi hropenja našobile kot pri dojenčku. Z obema rokama je držal nabit trebuh, ki mu je ležal na bedrih kakor globus v bombažni majici... Še eden je bil tule, podoben inkasantu iz plinarne, oblečen v črno in črnolas, z rumenim obrazom. Ta bo najbrž ostal samo navaden Nmec, Volksdeutscher, kajti pravi Nemci so bili svetlolasi... jaz sem bil nekaj vmes, bolj rjav... Ona dva druga... suhi starček in rdečeličnež, ki je komaj dihal... bosta bržčas postala Reichsdeutscherja, ker sta bila, sodeč po fini koži in novem perilu, ki ni bilo zakrpano kot Vatijevo in moje, boljše baže moža... Vati je pregibal ustnice... ni vedel, kateri jezik naj uporabi... nemški ali slovenski... »Du mußt dich ausziehen bis zur Unterhose,³³...« je rekel. Bilo me je sram pred vsemi temi ljudmi, a moral sem. Zložil sem svoje stvari na polico k Vatijevim... Skril sem se za njim... Oni debeluh je hropel kot gora. Prvič sem bil takole skupaj z odraslimi, napol golimi moškimi pri zdravniku kot pri kakem vojaškem pregledu... Čez pol ure je prišla mala bolničarka skozi zaveso in pričela prebirati s kartona v kovinastem okviru imena in priimke... Najprej je poklicala debelega možakarja, ki je težko dihal... Vzdignil se je kot zemeljska kroglja. Potem je prišel na vrsto stari suhec z voščenim obrazom... A že se je skozi zaveso opotekel debeluh... Bog, zdaj je bilo z njim zares hudo... Grabil se je za vrat, kot da hoče strgati tesni ovratnik z njega, čeprav je bil gol do gat... Vati je skočil in oni črni... Pomagali smo mu leči čez nekaj stolčkov... Tako silovito je lovil sapo, da so se mu izbuljile oči ko biljardni kroglji in sta plavi punčici splavali na

³⁰ Ubral bom trgovsko pot.

³¹ Biti trgovec je težko, fant moj. Na svetlo moraš gnati dobro voljo, inteligenco in prizadevnost... No, zdaj pojdi pri tehle vratih ven. Heil!

³² Sleči se in počakaj!

³³ Sleči se moraš do spodnjic.

vrh kot sivi krogec, ki nastane, če vržeš kamen v vodo... in ves obraz je imel prekrit z drobnimi, finimi srebrnimi kapljicami... Mala bolničarka je prikorakala z nekim aparatom z nanosnikom, poznal sem ga, inhalator. Posadila ga je na usta in nos in rekla nama s Vatijem, naj greva naprej...

Prvi hip sem mislil, da sem padel med ledene pečine, polne bliskavic, sonca, pleha, zrcal, ... Bilo je podobno katastrofi... Vse me je zbolelo, ne samo v očeh... Bila je najbolj razkošna ordinacija, kar sem si jih lahko zamislil... Ob stenah so stala ogromna ogledala, strop nad glavo in tudi tla so bila pokrita z velikimi zrcalnimi ploskvami... Samo na sredi je bila nekakšna greda... ne, kožnat — gumast trak na motorni vitel... najbrž nekaj za urjenje hoje ali kaj takšnega... Videl sem sebe v stenah, zgoraj... spodaj z nogami kot s stebri... s sivim Vatijem zraven sebe... Sami doktorji so sedeli za mizo... pod haljo so imeli škornje in oficirske uniforme... Govorili so in se smejali, napol kot zdravniki, napol kot poveljniki, nikakor pa ne, kot sem brž videl, samo kot eno ali drugo. Vse me je pričelo boleti, huje ko pri navadnem zdravniku... glava mi je votlo zatripala... v pljučih mu je ostro rezalo... danka me je zaskelala... zobje v dlesnih so se začeli majati, kot da mi bo zdaj zdaj vsa čeljust izpadla... Vati je oddal kartona... mojega in svojega... dal ju je doktorju z očali, ki je stegnil roke... »Die Unterhose ausziehen!...«³⁴ je rekel zdravnik... Spodnjice s sebe... vpricho njih in Vatija?... Vati je potisnil dolge gate z nog... prvič sem zagledal njegovega tiča... dolg, siv, povešen nos v črnem grmovju s tistimi pomodrelimi čebulami... prava karikatura, spaka, obraz kosmatega škrate iz korenja in gomoljev... Nisem ga videl samo ob sebi, ampak povsod: spodaj, od strani, zgoraj, tiščal sem oči skupaj, in ob njem sem videl še sebe, majhno, temno telo, samo po čopu las spredaj sem se razpoznal... »Spaziert ein wenig bis zu der Wand... auch du, zusammen mit dem Papa!«³⁵ je rekel doktor v sredini. Vati je šel od mize proti vratom, kot bi stopal po jajcih... jaz sem šel za njim, za njegovo belo, mršavo, kosmato zadnjico, kot da grem za živaljo... »Die Beine höher heben... noch höher!«³⁶ je ukazal zdravnik po vojaško. Ti so zares imeli vajeti v rokah!... Vati je s skrajnim naporom, stisnjenih ust dvigal svoje šibke, mršave noge, ki so se mu v sklepu zmeraj zvrčale po svoje, do popka... »Linksherum!« Šla sva vsak po svoje. »Rechstherum!«³⁷... Tule zdravniki so bili prej kot doktorji preoblečeni kasarniški vpjati... »Bauch hinein, Brust hinaus!«³⁸... Še zmeraj nisem od bleščobe nič videl, nič čutil... zamenjaval sem ti-stega v ogledalu s sabo tule... Vati je tudi enkrat šel kar proti zdravnikom v ogledalu, namesto proti mizi... Bilo je obupno, če si bil tolikokrat pomnožen... »Jetzt auf das Band!«³⁹ Eden je priskočil, vojak — bolničar. Vati je stopil na trak... Moral bi korakati naprej proti vratom... medtem

³⁴ Slecite spodnjice!

³⁵ Sprehodita se malo... do stene. Tudi ti, pobček, skupaj z očetom!

³⁶ Noge dvignite više... še više!

³⁷ Levo krog! — Desno krog!

³⁸ Trebuh noter, prsi ven!

³⁹ Zdaj pa na trak!

ko je motorno vreteno, ki ga je vključil vojak, vrtel trak nazaj, v nasprotno smer. To bo Vatija pokopalo . . . In res. Izgubil je ravnotežje . . . telebnil bi bil na kolk, če ga ne bi bil bolničar ujel za komolec . . . To je bila ura obvezne telovadbe! . . . Meni je šlo laže, samo nisem smel gledati v spodmikajoča se tla, niti v konec traku . . . Potem sva morala spet k mizi, kjer so sedeli gimnastičarji . . . »Sie sind tuberkulös! Der Junge ist jetzt in Ordnung,«⁴⁰ je rekel zdravnik z očali, ki je gledal najine kartone . . . »Die Spritze!«⁴¹ Mala sestra je prišla izza belega zastora in prinesla štrcaljke . . . Navaden zdravnik pri mlečnem oknu se je pripravljaj, da nama bo vzel kri . . . Ko se je igla približala Vatijevemu ušesu, se je urno odmaknil in se mežikajoč zazrl v zdravnika . . . »Was ist denn mit Euch?«⁴² ga je vprašal zdravnik trdo . . . »Nichts,«⁴³ je odkimal Vati. Zaprl je oči, primaknil uho . . . ko je igla piknila v mešiček . . . je odskočil na stolu. »Diese Slawen sind dünnhautige Menschen,«⁴⁴ je rekel zdravnik, ko je odvrtil štrcaljke . . . Jaz sem trznil . . . nisem smel ponoviti Vatijeve napake pred temi napihnjenci v haljah . . . Za mizo so doktorji pisali v kartone. . . »Setzt euch!« Morala sva sestiti na visok stol . . . Eden je pritiskal kovinasto slušalo name . . . dihal sem, kašljaj, zadrževal sapo, to sem poznal že iz Uracha . . . drugi je Vatija trkal s kladivcem po nogi . . . Potem je bila zamenjava . . . Tretji doktor je gledal oči, zavihnil mi je veke navzgor . . . eden je pregledoval Vatijevega tiča . . . in ko je prišel doktor zraven in pokleknil na klopco, kot v trgovini s čevlji . . . mi je . . . najbrž je takoj opazil, da se rad igram s tole svojo vrvico . . . vlekel, vlekel kožo čez kapico, da sem zakričal na ves glas . . . in potem je stiskal jajčka in trebuh nad lulkom. Drugi je medtem Vatiju vtikal orokavičene roke v zadnjico . . . Čutil sem po telesu toliko bolečih mest, kot da bi bil na več krajih izvotkan in preboden . . . »Zum Röntgen,«⁴⁵ je rekel zdravnik z naočniki. Črna vrata zraven . . . To sem poznal, bila je tk. mirujoča medicina: stopiti na pisto, stisniti ploščo na prsi, poslušati gesla v temi, opazovati zeleno svetlobo, rdečo luč . . .

»Ven! . . . Zum Photograph!«⁶⁴ Najprej je Vati šel skozi oblazinjena vrata. Čakal sem dolgo na klopi . . . Ko se je spet prikazal, je bil ves iz sebe . . . siv, poten, jecljal je . . . »Du mußt die Unterhose wieder ausziehen, Bubi!«⁴⁷ je rekel ogorčeno . . . To je bila soba ko pri fotografu . . . Na tleh, na koncu prostora, je ležala telovadna blazina, osvetljena od vseh strani z žarometi . . . na stojalih ob straneh pri tleh, s plafona . . . in v senci je stala fotografska skrinja na nožicah. »Lege dich in die Mitte der Decke,«⁴⁸ je rekel moški glas iz sence. Legel sem in pogledal gor. »Die Hände weg vom Pimperle!« . . .

⁴⁰ Tuberkulozni ste. Fant je zdaj v redu.

⁴¹ Brizgalko!

⁴² Kaj pa je z vami?

⁴³ Nič.

⁴⁴ Tile Slovani imajo res tanko kožo.

⁴⁵ Na slikanje!

⁴⁶ K fotografu!

⁴⁷ Spet si boš moral sleči spodnjice, pob.

⁴⁸ Ulezi se na sredo deke.

»Ausstrecken!«⁴⁹ je rekel mož. Tak! tak! tak! je naredil aparat . . . »Stehe auf!«⁵⁰ . . . Vstal sem in si zakril lutka. »Die Hände weg. Still stehen!«⁵¹ Tak! je naredil aparat . . . »Jetzt stütze dich auf alle viere!«⁵² . . . Postavil sem se na koleno in dlani . . . pred sabo sem ogledal stekleno oko skrinje in fotografa . . . bledo glavo s črnimi brki in nekaj las na sencih. Nosil je kravato, torej ni bil oficir . . . Skril je glavo za skrinjo. Tak! . . . »Jetzt drehe dich um. Mit dem Hinten gegen den Apparat!«⁵³ Zasukal sem se. Zdaj je gledalo stekleno oko naravnost v mojo zadnjico . . . kar danko mi je povleklo skupaj. Tak! . . . »Setze dich!« . . . sedel sem . . . »Die Hände aus dem Schoße. Auf die Decke stutzen.«⁵⁴ Spet sem moral odmakniti roke in razgaliti spolovila. Tak! Tak! . . . »So! Finisch! Kannst gehen!«⁵⁵ . . . Končno sem spet zlezel v svoje gate in čisto zaslepljen odšel ven . . . Bilo je, kot da sem nekaj nastopal pri baletu. Vati me je gledal, ko sem se vrnil . . . a vrata so se odprla . . . Bila je mala bolničarka . . . »Zurück in die Kabine. Sich anziehen!«⁵⁶ . . . Skozi čisto drugi hodniček sva prišla skozi isto zaveso spet v sivo kabino, kot bi se bila vrnila po nekaj dneh domov . . . Tam so bili že drugi, rdeči debeluh, ki je prej lovil sapo, je še zmeraj sedel na dveh stolčkih, gol do pasu in ogrnjen v suknjič. Bil je miren, in čeprav je še zmeraj težko dihal, se mu prsi niso več dvigale tja do brade . . . »Wie fühlen Sie sich?« je zmeden vprašal Vati . . . »Schon gut . . . schon gut,«⁵⁷ . . . je zamahoval z roko pred sabo kot s pahljačo . . . Z Vatijem sva bila zmatrana in prestrašena, kaj naju še čaka, in hitro sva se oblekla. Zdaj sem z vozlom skrajšal gumice okrog rokava, da mi srajca spet ne bi ušla iz jopice . . .

Šla sva po hodniku. Vsako okno je bilo zastrto, zastor potegnjen do kraja, luči so gorele. Je bil zunaj še dan? Koliko voz je imela pravzaprav ta kompozicija? . . . Bil sem radoveden, kaj bo v naslednjem vagonu. . . . Bila je kanclija. Namesto pultov so bile mize s šaltri na obeh straneh. Pred vsakim okencem je bila manjša ali daljša vrsta. . . . Bili so napisi »Balkan,« »Rußland,« »Italien,« »Skandinawien,« »Süd Afrika« . . . Pri vsakem od okenčkov je bilo treba oddati enega od barvnih listov, da so jih vpisali na velike pole, potem so jih spet vrnili . . . Kje so bili zdaj Clairi, mama, Gisi? . . . Pri predzadnjem okencu so morali vsi čakalci dati prstne odtise. To je šlo počasi . . . ljudje so se gnetli, in ko so se pririnjili iz gneče, so imeli črne roke. Videl sem starejšega gospoda, zelo finega, s špičasto bradico, in njegovo ženo. vso oblito od solz . . . Kaj se jima je zgodilo? . . . Bil sem zaspan, lačen, noge so me bolele, od samega papirja pred fluorescenco se mi je mešalo pred očmi . . . Če morajo odrasli živeti tako, potem rajši nikoli ne postanem velik . . . Vsi so bili že zdaj polomljeni, shujšani, nervozni . . . Pri zadnjem

⁴⁹ Roke proč od pimpeka . . . Stegni se!

⁵⁰ Vstani!

⁵¹ Roke stran. Stoj mirno!

⁵² Zdaj se opri na vse štiri.

⁵³ Zdaj se obrni. Z zadnjico proti aparatu!

⁵⁴ Roke iz naročja. Opri se na odejo!

⁵⁵ Tako! Konec! Lahko greš!

⁵⁶ Nazaj v kabino! Obleči se!

⁵⁷ Kako se počutite? — Že dobro . . . že dobro.

okenčku so pobrali vse bele, modre, zelene in rdeče papirje. Vtaknili so jih v mape in na mape napisali z redis peresom in tušem na fino priimke in imena . . . Videl sem, da so listine dajali v rdeče, šope papirjev od otrok v zelene povezke . . . Skoraj dve uri je trajalo . . . Šel sem s Vatijem kot spodsekan v naslednji voz . . . V njem je bil nekakšen poštni urad ali knjižnica. Paketi v rjavih omotih in knjige so stale po policah in na tleh . . . Tudi ženske so bile oblečene v plave halje kot delavke. Z nekim strojem, ki je zvonil, so za pultom zavijale ovoje, pečatile vrvice z rdečim voskom. A fino je dišalo po limu . . .

Ko sva odgrnila žametne zavese, se je pred nama prikazal pravi vagon-salon . . . z rožami v koritcih, naslonjači, debele preproge, razgrnjene po vsem vozu . . . Kar obstala sva. Sedel sem hitro v naslonjač, ki je bil prost. Vati je sedel k meni, ker je bilo sedalo široko, da sva komодно sedela oba. Nekdo se naju je dotaknil, in ko sva se obrnila, se nama je nasmejalo suho, kolerabasto lice moža s polhovko. . . »Čakate?« je vprašal blago . . . »Čakam« . . . je rekel Vati v zadregi . . . »Koliko je ura?« Mož je pokazal na veliko stensko uro. Bilo je več ko dve . . . Kje je bil njegov poba? . . . Malo naprej . . . Vkleščen med dva sedeža s klofeto v roki je stal in dremal . . . Ljudje so šepetaje govorili pri pultu. Naenkrat sem zraven zastora, skozi katerega sva vstopila, zagledal Clairi . . . med vsemi bi jo spoznal po zavesici las na čelu . . . Gisela, ki jo je držala v naročju, ji je topo gledala čez ramo, mama s svojimi, z žgalnimi kleščami skodranimi lasmi je stala zraven . . . Šel sem hitro ponje. Pozdravili smo se, kot da se ne bi bili videli deset let. »War das eine Plagerei,⁵⁸ . . .« je rekla mama. Morala je sesti. Žile so ji otekle na nogah v klobase. Vse tri so bile lačne, na smrt utrujene. »Da werden wir warten, daß uns das Leben vereckelt, . . .⁵⁹« je rekla mama . . . Ura je šla proti tretji. Ljudje so se tiho pogovarjali in hodili sem in tja po mehki preprogi. Samo družba tam pri pultu . . . seveda s klovnastim baronom Lorettom v svoji sredi . . . se je pogovarjala glasneje, se smejala, klicala. Ti so bili kot doma . . . Odgrnil sem malo žametno zaveso za sedeži in odkril za njo okno in za radiatorjem šop reklamnih letakov s kljukastim križem in orlom . . . Uradnica je zaklicala nekaj imen in ljudje so prišli k pultu . . . Potem je zaklicala druga. Mož s polhovko je brž vstal in potegnil za sabo ženo in sina. To me je zanimalo . . . Šel sem z njimi do pisalnika . . . Za mizo je sedela uradnica v beli bluzi in črnih hlačah . . . Odrezavo je dala neko listino, na katero se je mož moral podpisati, in potem mu je izročila tri izkaznice. »Jetzt können Sie gehen. Alle Anordnungen bekommen Sie brieflich.«⁶⁰ Mož je živčno potisnil izkaznice v malho, ne da bi bil vedel, kaj to pomeni in kam naj gre . . . Vojak SA je odstrl zaveso pri steni . . . vrata, široka, premična vrata so bila za njimi . . . odrinil jih je . . . k vagonu so bile od zunaj prislonjene široke lesene stopnice z ograjo, ledene dile so bile posute s pepelom . . . Bil je še dan, predvsem pa je svež zrak vdrl v voz . . . »Da!« je pokazal SA-jevec onim trem. Mož se je oziral nazaj k pultu, ko se je

⁵⁸ Je bilo to mučenje . . .

⁵⁹ Tukaj bomo čakali, da se nam bo življenje prignusilo.

spuščal po stopnicah, pob se še ni čisto zbudil ... Vsi, ki jih je klicala uradnica, so lahko odšli domov, da bi počakali na nadaljnja navodila, ki jih bodo dobili s pošto ... Jakličevi so bili vmes ... kje je bil bančni uradnik? Pa tisti črni iz plinarne? Tudi Jakličeva sta šla z mamo in očetom ven skozi premična vrata ... Spet sta me pogledala. Le čemu? ... SA vojaki so prihajali z mapami pod pazduho iz poštnega vagona ... eden je zaprl premična vrata in potegnil zaveso ... Zdaj je bilo nekaj na pomolu ... eni so obstali, drugi so postali živčni ... »Ruhe!«⁶¹ je zaklicala uradnica. »Ich bitte die Herrschaft um Ruhe!«⁶² ... Začela je brati nove priimke ... Ljudje so poslušali. Zaslišal sem tudi naše ... in vseh pet imen. Treba je bilo nekaj podpisati ... potem je uradnica stopila izza pisalnika in odstrla težko rjavo zaveso. »Bitte ... eintreten!«⁶³ ...

Na pragu je stal visok, tršat, plavolas mož s kovinsko svastiko v gumbnici ... Vsakomur je izročil po dve lepi, težki knjigi ... posebno ena od njiju je bila debela, v zlati obrezi ... Kaj je bilo naprej? ... Bila je prava dvoravnica, sprejemnica, fino razsvetljena ... na veliki mizi so stali kozarci, do polovice napolnjeni ... cela divizija kozarcev in v sredi, v neki brušeni skledi na nožicah hrib medenjakov in marmeladnih keksov, da me je boleče stisnilo v grlu ... Vsenaokrog je bila po stenah sama črna hrastovina ... na stropu košat lesteneč s svečami ... Kako bi zmaknil vsaj en keks? ... Ampak človek za človekom je prihajal noter, zakrivali so bogato obloženo mizo, čedalje bolj so nas odrivali od vrat ... zmeraj delj smo se morali umikati v ozadje vagona ... Vse bodo požrli! Potegnil sem Vatiju obe knjigi izpod pazduhe ... niti zapazil ni ... Mein Kampf se je svetilo z zlatimi črkami na rjavem platnu. Ta je bila najlepša in najdebelejša. Druga, tanjša se je imenovala *Mythus des XX. Jahrhunderts. Auszüge*. Torej nekakšna verska knjiga ... Potisnil sem obe knjigi med kolena ... a ker sta bili pretežki, sem ju položil na tla k zavesi ... Vsi naokoli so bili večji od mene in Gisele ... počutil sem se kot v dnu vodnjaka, kjer pa se mi, tako se mi je zdelo, ne more zgoditi kaj nepričakovanega ... Tista z usnjem preoblečena vrata so se zaprla ... Kdo je stal tam za mizo, oblečeno s kozarci in piškoti? Ujel sem nekaj rdečega ... to je bil on, tisti cmok von Wertbach od zjutraj ... »Heil Hitler!« je vzkliknil ... Kakšen pritrkavajoč glas. Kot da je bil od njega ločen ali mu jezik ne bi bil navajen premikati se ... Vsi naokrog so dvignili roke: »Heil!« ... Cmokavzar je začel govoriti ... »Ich begrüße euch im Namen unseres großen Führers, im Namen des großen deutschen Reiches«⁶⁴ ... Govoril je z zanosom, stiha, gor v višino ... spet potih. Tako je govoril učitelj Mlekuž, sokol na kraljev praznik ... samo Mlekuž je imel prodornejši glas, bil je pametnejši, strastnejši in predvsem čednejši od Wertbacha ... Hitler in Nemčija nas pričakujeta z velikim veseljem ... narod in vodja se nadejata, da smo njuno zaupanje v vsakem pogledu popolnoma

⁶⁰ Zdaj lahko greste. Vse odredbe boste dobili pismeno.

⁶¹ Mir.

⁶² Prosim gospodo za mir!

⁶³ Prosim ... vstopite!

zaslužili ... Prva naloga v novi, a pravi domovini bo pomoč frontam ... druga, nič manj pomembna, bo vzgoja ... samovzgoja nas samih. Ne tehnično posredovanje znanja, ampak preoblikovanje značajev, krepitev vseh tistih vrlin, ki globoko dremajo v duši vsakogar izmed nas ... Ljudje so bili veliki in odrasli, a poslušali so ga kakor učenci učitelja ... bili so vsega prezira vredni. Vse od vojne sem je bilo narobe ... šolarji so se obnašali kot odrasli in odrasli kot šolarji ... Le zakaj ni govoril tisti visoki, tršati gospod, ki nam je pri vhodu dajal knjige? Imel je lepši glas ... bil je videti bolj izobražen ... Ne bi se tako zapletal v šveflanje, v izbruhe veselja, ne bi bil podoben Wertbachovemu mastnemu dretju ... Pametni izobraženi ljudje so bili politikom potrebni, da njihovo govorjenje ne bi bilo podobno driski ... Gisela je stala za Clairinim hrbtom, obrnjena k meni. Naredil sem šobo, češ kako hudo sem lačen, da se je zarežala ... Med suknjami sem ugledal beli dežni plašč ... bančni uradnik Gmeiner. Pokazal sem ga Giseli ... Gisela je pogledala tja, in ko ga je opazila, se je spet zarežala ... Von Wertbach je govoril naprej ... same viharne besede, vse podobne enemu samemu srditemu, odrezavemu kvakanju ... Boljševizem je bolezen krvi. Rusija je rasno in duševno bolni del človeštva ... To sem že tisočkrat bral v časopisih in na plakatih ... Pod stropom je visela velika Hitlerjeva slika ... najlepša, kar sem jih kdaj videl ... take so bile samo še fotografije filmskih igralcev v kino omaricah ... Čeprav ni gledal tako, kot gledajo igralci sebe v ogledalu, ampak je gledal kot velik poštenjak s kovinskim sijajem v ostrih, razširjenih zenicah ... Pod okvirom se je pokazala prečna žila na Wertbachovem rdečem čelu ... Se je povzpel na pručko? Spregovoril je s poudarjenim glasom ... »Ich habe die Ehre und Freude, euch allen, da versammeln, mitzuteilen, daß sie von diesem Moment ab die gleichberechtigten Staatsbürger des Grossen deutschen Reiches geworden sind⁶⁵ ... Hrup! Nastalo je bučno vzklikanje, mahanje, burno ploskanje ... Nisem se takoj znašel ... Je res, da smo kar tako postali pravi Nemci ... tebi nič meni nič preskočili vrvico ... zmagali v dirki? ... Roke so se križale, noge zapletale, razburjeno režeč so si vsi ljudje nad nama z Giselo čestitali ... stresali roke ... Von Wertbach se je zasukal ko vojak k sliki in zapel je himno ... Vsi so vzdignili roke, posebej opazno gospod Gmeiner, ker je bil edini v belem plašču ... Skoraj so me pretentali, da sem stegnil desnico, ampak takole na ukaz, in ko so jo vsi, ne! ... »Deutschland, Deutschland über alles ... über alles in der Welt«⁶⁶ ... Welt. Alles, čez vse ... je bilo nekaj tako brezkončnega, da sploh ni moglo biti nikjer ... Pod špicami hribov je bil zrak in nad njimi nebo ... nebo ni imelo konca ... bilo je nad luno, tem velikim kamnom, ki ni bil od nikogar ... vse je bilo nad zvezdami, ki so se videle samo ponoči, nikjer ni mogla biti domovina čez vse ... še v domovini je ni bilo, razen na tistih mestih, katere so ravno-

⁶⁴ Pozdravljam vas, v imenu našega velikega vodje, v imenu velikega nemškega rajha.

⁶⁵ V veselje in čast mi je, da vam vsem, tukaj zbranim, naznanim, da ste v tem trenutku postali enakopravni državljani velikonemškega rajha ...

⁶⁶ Nemčija, Nemčija čez vse ... čez vse na svetu ...

kar zavzemali vojaki ali učitelji ... »Ich gratuliere wiederholt ... Bitte, bedienen Sie sich⁶⁷ ...« Kozarci so žvenketali spredaj. »Ich stibitze ein paar Keksen für uns,«⁶⁸ je rekla Clairi. Pririnila se je skozi gnečo ... dvignil sem knjigi ... vrnila se je ... za vsakega po en okrogli piškot z marmelado v sredi. Ko sem ga vtaknil v usta, se mi je telo streslo od neznankega užitka ... Gisela je mlela ko stroj, Clairi je zaprla oči od užitka, Vatiju se je kaša zalimala pod proteze ... Vagonska vrata za nami so se odprla, megla je vdrla noter ... Bili smo na lepem zunaj ... Če ne bi bili še ravnokar goli in prešpikani, zdaj pa spet v kučmah, šalih, rokavicah ... bi mislil, da sem vse sanjal ... Ura je bila štiri, bil je polmrak ... Bili smo lačni, tešči smo morali priti na pregled ... mrazilo nas je ... Končno smo predelali to dolgo kačo vagonov, izstopili smo na njenem začetku ... ali koncu? Mama je gledala ostro in jezno. Clairi je bila razburjena, Vati se je komaj držal od oslabelosti, jaz bi požrl ne vem kaj, Giselo je bolela noga od proteze ... morala bi uro ali vsaj pol ure ležati pri miru brez nje. »Ich sage euch eins,« je rekla mama, »ich habe von allem diesem Theater den Hals voll« ... Potem: »Ich habe mich entschlossen: ich gehe nicht nach Deutschland ... Keine vier Pferde bringen mich dorthin⁶⁹ ...« Jaz se nisem začudil, ampak Clairi! ... »Aber Mama, das meinst du doch nicht in Ernest?« je skoraj brez sape zavpila. »Nach allen diesen Schikanen und Plagerei, die wir durchgemacht haben?!«⁷⁰ ... »Gerade darum«⁷¹ je rekla mama odločno in rezko ... Vati ni rekel nič ... samo mežikal je za očali. Ni bilo vredno izgubljanja besed ... Odpravili smo se čez polja na tramvaj ... preveč je bilo vsega ta dan, da bi bili zmogli peš. Doma bo treba tako ali tako najprej še krompir vreči v lonec in potem počakati, da se skuha ... Gledal sem skozi šipo ... Ali bom moral res zapustiti Ljubljano? ... Tromostovje se je bližalo ... stebričasta ograja se mi je zdela naenkrat tuja kot ograja kdovekje ... Delikatesa v Stritarjevi je bila kot trgovina v tujem mestu ... Pri Magistratu smo morali iz voza, ker je bila blokada ... Italijani so namestili koze, obvite z bodečo žico čez Mestni trg do vodnjaka. Postavili so in naperili tudi strojnice proti tržnici. Legitimiralni so vsakega. Ljudje so preskakovali luže in podajali karabinjerjem in bersaljerjem *lascia passare*. Ko je možak pred nami odšel, smo preskočili luže in jim pokazali prepustnico. Do Tranče so bile po vseh hišah preiskave in racije ... Iskali so orožje in nekega bandita.

⁶⁷ Ponovno čestitam ... prosim, postrezite si.

⁶⁸ Nekaj keksov bom zmaknila za nas ...

⁶⁹ Nekaj vam povem ... vsega tega teatra sem do grla sita — Odločila sem se: ne gremo v Nemčijo ... štirje konji me ne zvlečejo tja ...

⁷⁰ Ampak mama, tega menda ne misliš zares? — Po vseh teh sitnostih in mukah, ki smo jih prestali?!

⁷¹ Ravno za to!